

2. Бровко В.М. Взаємозв'язок інвестиційної і інноваційної діяльності в Україні / В.М. Бровко // Регіональні аспекти. – 2010. – № 6. – С. 55-57.
3. Господарський кодекс України від 16.01.2003 р. № 436-IV. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
4. Закон України «Про інноваційну діяльність» № 40-IV від 04.07.2002. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=40-15&passid>
5. Закон України «Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків» № 991-XIV від 16.07.1999. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=991-14>
6. Податковий кодекс України № 2755-VI від 02.12.2010. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>
7. Сисоєва Л.Ю. Механізми державного регулювання інвестиційного ринку України / Л.Ю. Сисоєва // Вісник Хмельницького національного університету: зб. наук. праць. – 2010. – № 2, т. 2. – С. 151-154.
8. Скворцов І.Б. Ефективність інвестиційного процесу: методологія, методи і практика / І.Б. Скворцов. – Львів: "Львівська політехніка", 2003. – 311 с.

УДК 336.226:338.1

Оксенюк О.І.,
аспірантка
кафедра фінансів, грошового обігу і кредиту
Львівський національний університет імені Івана Франка

РОЛЬ ПОДАТКУ НА ДОДАНУ ВАРТІСТЬ У ФОРМУВАННІ ДОХОДІВ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Пошук ефективних інструментів прямого і непрямого впливу оподаткування на економіку держави і окремих підприємницьких структур є ключовим завданням сучасної податкової політики держави. Основна перевага непрямих податків полягає в їх стабільності як джерела податкових доходів держави. Головним недоліком непрямого оподаткування є неможливість визначити дійсний рівень платоспроможності економічних суб'єктів, що формується під впливом непрямих податків в силу їх перекладання на кінцевого споживача. ПДВ об'єднується найбільш досконалою сучасною формою непрямого оподаткування, яка відіграє важливу роль у системі державних фінансів більшості розвинених країн світу. У зв'язку з цим, виникає об'єктивна необхідність аналізу ролі ПДВ у формуванні доходної частини бюджету України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням, пов'язаним з функціонуванням ПДВ та його роллю у формуванні доходів Державного бюджету, присвячені праці вітчизняних науковців та практиків: В. Андрущенко, В. Буряковського, В. Бесєдіна, О. Василика, А. Гальчинського, В. Геєця, О. Данілова, А. Дриги, Б. Карпінського, В. Копилова, А. Крисоватого, І. Луніної, В. Мельника, Л. Новицької, В. Суторміної, В. Федосова, С. Юрія та інших. Більшість з них порушували проблему бюджетного відшкодування ПДВ як основну причину його неефективності в умовах розвитку податкової системи України.

Однак, незважаючи на численні дослідження різноманітних аспектів функціонування ПДВ, невіршеною залишається проблема шляхів збереження фіскальної ефективності ПДВ.

Постановка завдання. Метою статті є визначення ролі ПДВ у формуванні Державного бюджету України.

Виклад основного матеріалу дослідження. ПДВ є одним із найбільш суперечливих податків, тому через наявність істотних проблем при його справлянні, може перетворитися з бюджетотворного у бюджетовитратний [1, С. 25]. Як непрямий податок, ПДВ зараховують до ціни товару, а отже, його сплачують покупці, а перераховують до бюджету юридичні особи та фізичні особи – підприємці, які реалізують продукцію (товари, роботи, послуги) на території України або імпортують товари для їх споживання на території України. Об'єктом оподаткування є операції з реалізації продукції в Україні, експортування продукції (товарів, робіт, послуг) та її імпортування.

Насьогодні ПДВ застосовують понад 135 держав світу. Наявність податку є однією з обов'язкових умов вступу країн до Європейського Союзу. Ставки ПДВ дуже часто коригуються і зазнають змін залежно від макроекономічних умов.

З метою поповнення державного бюджету, ПДВ було введено і в Україні. На початку 90-х років його ставка складала 28%, на сьогоднішній день її зменшено до 20%. Нульова ставка є пільговою та застосовується до товарів, виробництво та реалізацію яких стимулює держава. У Податковому кодексі України (далі ПКУ) зазначено, що ставка ПДВ залишається без змін і у 2011-2013 рр. і буде становити 20 %, а також поставка металобрухту, відходів та зернових культур до 1 січня 2014 р. взагалі звільнені від оподаткування. З 1 січня 2014 р. ставка ПДВ становитиме 17 % [2].

ПДВ сьогодні є одним з найголовніших джерел формування бюджету та важливою фінансовою базою держави, що підтверджує аналіз структури надходжень до Державного бюджету (рис. 1). В 2011 році до Державного бюджету надійшло 261,6 млрд. грн. податкових надходжень, що на 94,7 млрд. грн., або на 56,8 % більше відповідного показника минулого року. У порівнянні (без урахування надходжень рентної плати та зборів на паливно-енергетичні ресурси, віднесених з 1 січня 2011 року до податкових надходжень), обсяг податкових надходжень збільшився на 73,6 млрд. грн., або на 44,1 %. Частка податкових надходжень становила 83,9%, а частка ПДВ – 41,7% доходної частини Державного бюджету України.

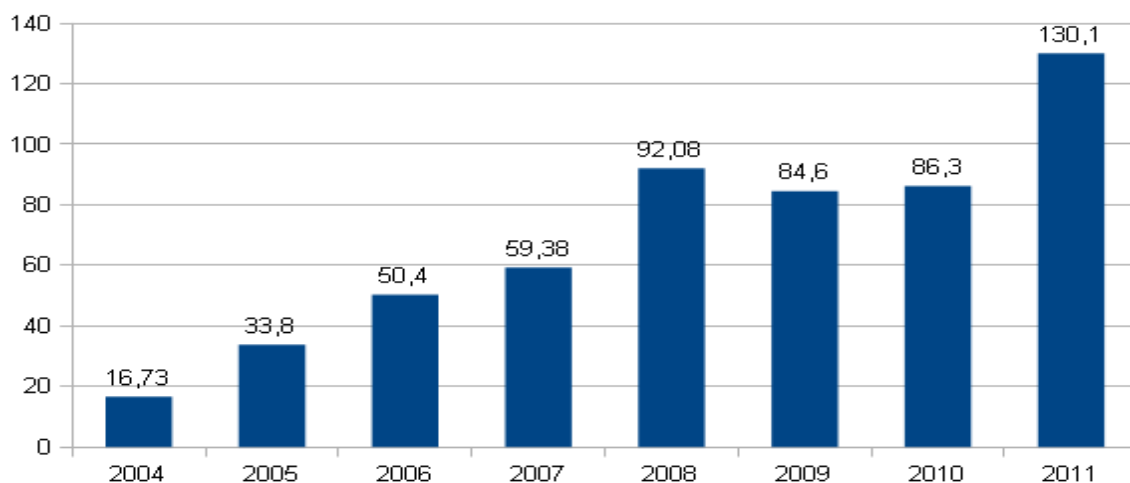

Рис. 1. Структура доходної частини Державного бюджету України у 2011 р., % *

* Побудовано за даними [3]

У 2011 р. доходи від ПДВ до Державного бюджету України становили 130093,8 млн. грн., що на 43777,9 млн. грн. або на 50,7 %, більше відповідного показника попереднього року. Динаміку надходжень ПДВ протягом 2004-2011 рр. відображено на рис. 2.

Річний плановий показник ПДВ виконано на 101,3 %, що відбулося вперше за два останні роки, коли рівень виконання становив 89,2 % у 2009 році та 80,6 % у 2010 році. При цьому, більш як на 6 млрд. грн. перевиконано показник надходжень податку з ввезених на територію України товарів, що на 6,9 % більше запланованого.

Рис. 2. Динаміка надходжень ПДВ до Державного бюджету України, млрд. грн. *

* Побудовано за даними [3, 4, 5]

Динаміка доходів Державного бюджету України за 2004-2011 рр. представлена в табл.1

Таблиця 1

Динаміка доходів Державного бюджету України за 2004-2011 рр. *

Показники	Рік							
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Доходи Державного бюджету України, млрд грн	68,74	103,87	131,95	165,94	231,69	209,7	240,6	314,6
ВВП, млрд грн	345,11	441,45	544,15	720,73	948,06	914,72	1082,6	1316,6
Податкові надходження бюджету, млрд грн	44,85	74,48	94,81	116,67	167,88	148,9	166,9	261,6
Податок на додану вартість, млрд грн	16,73	33,8	50,4	59,38	92,08	84,6	86,3	130,1
Темп приросту обсягу надходжень ПДВ порівняно з попередніми роками, %	-	102,03	49,11	17,82	55,07	-8,13	2,03	50,72
Частка податкових надходжень у доходах бюджету, %	65,2	71,7	71,9	70,3	72,5	71,0	69,4	83,2
Зміна частки, %	-	6,5	0,1	-1,5	2,2	-1,5	-1,7	13,8
Частка ПДВ у доходах бюджету, %	24,3	32,5	38,2	35,8	39,7	40,3	35,9	41,4
Зміна частки, %	-	8,2	5,7	-2,4	3,9	0,6	-4,5	5,5
Частка ПДВ у податкових надходженнях, %	37,3	45,4	53,2	50,9	54,8	56,8	51,7	49,7
Частка ПДВ у ВВП, %	4,8	7,7	9,3	8,2	9,7	9,2	8,0	9,9

* Побудовано за даними [3; 4; 5]

Аналіз даних табл.1 показує, що частка податкових надходжень збільшилась у 2011 р. до 83,2%. Це позитивна тенденція, яка, з одного боку, свідчить про те, що головним джерелом мобілізації коштів та формування фінансових ресурсів держави є саме податки, а з іншого, – що податкова політика держави може виявлятися занадто суворою по відношенню до національних виробників. Це, в свою чергу, може зумовити відтік інвестицій за умови, якщо буде спостерігатися збільшення податкового тягаря порівняно з державами-конкурентами.

Аналізуючи наведені вище дані, можна стверджувати про важливість застосування ПДВ у податковій сфері України, адже він має значний вплив на формування Державного бюджету країни

загалом. Протягом 2004-2011 рр. ПДВ підтверджує статус головного бюджетотворного податку. Так, обсяг надходжень ПДВ у 2004 р. становив 16,7 млрд. грн, а у 2008 р. - 92,1 млрд. грн., що у 4,5 раза більше порівняно з 2004 р. Значне зростання суми ПДВ пояснюється тим, що з 2004 р. система оподаткування ПДВ була досить стабільною та принесла прогресивні результати. Крім цього, 2008 р. можна вважати "роком ПДВ", оскільки саме цьому податку приділено найбільше уваги та зроблено істотні кроки з удосконалення його адміністрування. У 2009 р. обсяг надходжень від ПДВ зменшився на 8,13%, що спричинено фінансово-економічною кризою, яка почалась у вересні 2008 р.; у 2010 р. зріс на 2,03%, а у 2011 р., як зазначалось вище, на 50,72%. В цілому, за досліджуваний період обсяг надходжень від ПДВ до Державного бюджету зріс майже у 8 разів.

Негативна тенденція щодо питомої ваги ПДВ у структурі доходів Державного бюджету спостерігається у 2007 р. та 2010 р. І це є дуже загрозлива характеристика для одного з найважливіших джерел податкових надходжень не лише в сучасній економічній системі України, але й у перспективі. До факторів, що сприяли зменшенню надходжень з ПДВ слід віднести, перш за все, скорочення обсягів виробництва і споживання у 2010 році внаслідок фінансово-економічної кризи. На показник надходжень ПДВ з ввезених на територію України товарів вплинуло зменшення обсягів імпорту [6].

На підставі наведених розрахунків бачимо, що ПДВ складає значну частину бюджетних ресурсів держави. Середнє значення його питомої ваги у доходах Державного бюджету за 2004-2011 роки становить 36,0 %; середнє значення частки ПДВ у ВВП України – 8,4 %. Питома вага ПДВ у формуванні доходної частини Державного бюджету за останні роки зростає з 24,3 % у 2004 році до 41,4 % у 2011 році, а частка ПДВ у валовому внутрішньому продукті – з 4,8 % до 9,9 % відповідно [7].

Отже, можна стверджувати, що роль ПДВ як фіскального засобу в доходах Державного бюджету України є визначальною. Ця форма оподаткування перетворилася у вагоме джерело формування державних доходів. Проте, ПДВ не приносить такого ж ефективного результату платникам податку, як державі. Виступаючи, по суті, податком на кінцеве споживання, який покладено на громадян та бюджетну сферу, він, за доволі високої ставки і стрімкої інфляції стає одним із факторів, що стримують розвиток виробництва. Також, ПДВ дещо напружує соціальне становище в країні, особливо це стосується сфери відшкодування цього податку [8, С. 54], яке на сьогодні в Україні є однією із головних проблем адміністрування податкових платежів.

Відповідно до положень ПКУ, у 2011 році було запроваджено механізм відшкодування ПДВ в автоматичному режимі. В цілому, за 2011 рік було відшкодовано ПДВ грошовими коштами в обсязі 42,8 млрд. грн., що на 2,1 млрд. грн., або на 5,1 %, більше за відповідний показник 2010 року. З них в автоматичному режимі було відшкодовано 15,9 млрд. грн., або 37,1 % загальної суми відшкодування. Слід зазначити, що у серпні 2010 року відбулося зарахування до доходів бюджету обсягу, оформленого облігаціями внутрішньої державної позики (далі ОВДП) для відшкодування сум ПДВ на суму 16,4 млрд. грн. Відповідно, без урахування цього «заліку», тобто при порівнянні цього показника обсяги відшкодування з бюджету у 2011 році збільшилися на 76,1 %.

Згідно з даними Державного казначейства України, станом на 1 грудня 2011 року в автоматичному режимі було відшкодовано ПДВ на суму 13,8 млрд. грн., що становить 35,1 % від загального обсягу відшкодування.

У цілому, після серпня 2010 року, коли було проведено зарахування обсягу прострочених сум бюджетного відшкодування ПДВ шляхом випуску облігацій внутрішньої державної позики, суттєво зросли обсяги щомісячного відшкодування податку з бюджету: якщо за перші 7 місяців 2010 року середньомісячна сума відшкодування становила 1,4 млрд. грн., то, починаючи з серпня 2010 року, цей показник збільшився майже у 2,5 раза – до 3,4 млрд. грн. (рис. 3).

Отже, держава зробила декілька спроб вирішити проблему з відшкодування ПДВ і зменшити борг перед підприємствами. Податкові органи вжили низку заходів щодо забезпечення бюджетного призначення з ПДВ, а саме: упередження "віртуальних" заявок сум ПДВ до відшкодування, посилення контролю за правомірністю заявок до відшкодування, узгодження обсягів відшкодування заборгованості з ПДВ за допомогою випуску ОВДП [9, С. 55]. Загалом, запровадження автоматичної системи повернення ПДВ дасть змогу податковим органам здійснювати в оперативному режимі своєчасне відшкодування ПДВ сумлінним платникам, тобто швидко і без контакту з податковою службою.

Перспективи повного переходу на автоматичний режим відшкодування ПДВ для всіх підприємств є сумнівними. У зв'язку із цим вважаємо, що пріоритетним напрямом удосконалення системи адміністрування ПДВ має бути доопрацювання механізму автоматичного відшкодування податку з метою повного переходу на автоматичний режим відшкодування, адже за офіційними даними Державної казначейської служби України, сума заборгованості з відшкодування ПДВ неухильно зростає.

Так, станом на 1 січня 2012р. борг держави перед підприємствами із відшкодування ПДВ становив 4,5 млрд. грн. Протягом 2008-2009рр. цей показник постійно збільшувався і на початок 2010р. сягнув 21,8 млрд. грн. Далі борг скорочувався: на початок 2011р. – 11,1 млрд. грн. У поточному році планується ліквідувати заборгованість повністю. За підсумками 2011р. обсяг відшкодованого ПДВ становив 42,8 млрд. грн. [10].

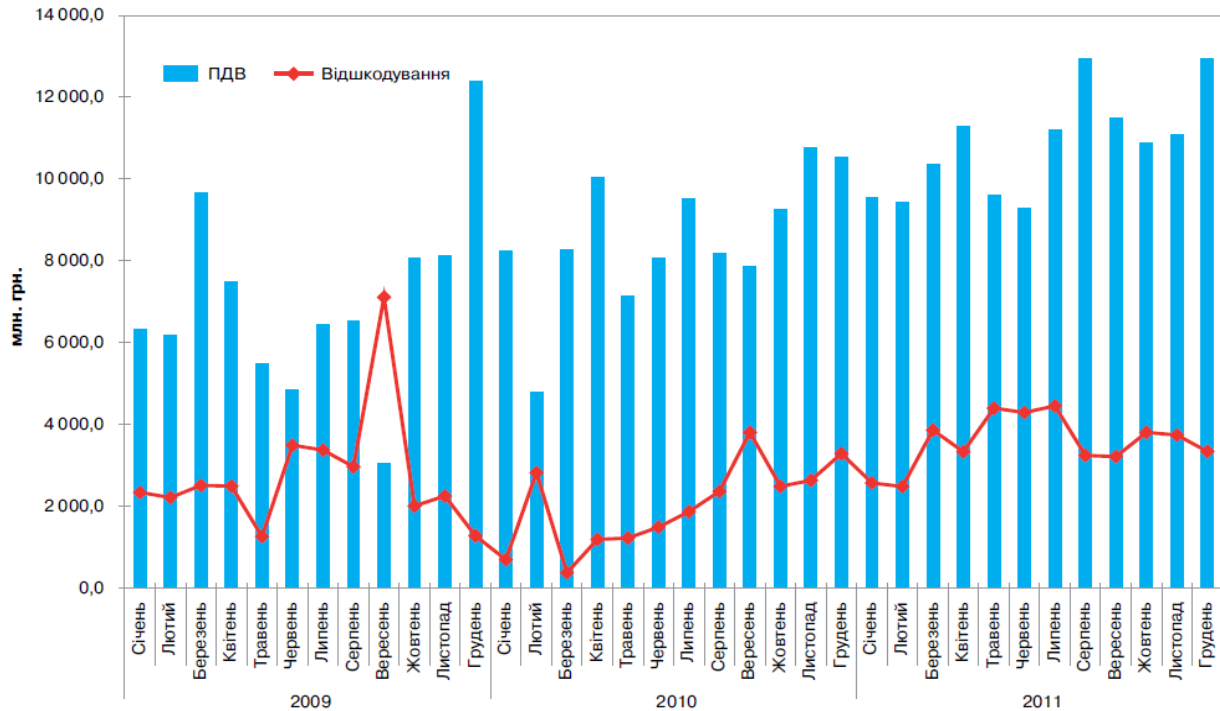

Рис. 3 Щомісячні обсяги відшкодування ПДВ з бюджету у 2009-2011 рр.

Проблемою багатьох платників податків є не стільки їх невідповідність критеріям, визначеним Наказом ДПАУ №42 “Про затвердження Порядку визначення відповідності платника податку критеріям, які дають право на отримання автоматичного бюджетного відшкодування податку на додану вартість” [11], скільки суб’єктивне бачення з боку податкових органів. Адже у процедурі залишається чимало можливостей для втручання людського фактору, здатного звести нанівець всі позитивні починання. Відомо, що перевірка на відповідність критеріям повинна проводитися автоматично протягом 15 календарних днів після граничного терміну подання звітності. Однак, на практиці терміни такої перевірки часто затягуються на невизначений час і у платників податків немає правової можливості прискорити цей процес.

Підприємства, які пройшли відбір (відповідно до вимог ст.200 ПКУ [2]), перед відшкодуванням ПДВ піддаються обов’язковій камеральній перевірці. Звичним результатом такого заходу є акт про виявлені порушення, до моменту усунення яких про відшкодування ПДВ не може бути й мови. Таким чином, крім встановлених доволі спірних критеріїв відбору у ДПСУ є важелі та інструменти для додаткового відсіву можливих претендентів.

На нашу думку, механізм автоматичного відшкодування має низку недоліків, які вимагають негайного усунення, аби зламати тенденцію зростання обсягів заборгованості.

Висновки з даного дослідження. За результатами проведеного дослідження можна зробити висновок, що проблема відшкодування ПДВ останніми роками стала одним з макроекономічних чинників “охолодження” економіки України. Затримуючи повернення коштів підприємствам, уряд фактично вилучає власні ліквідні кошти корпоративного сектору до Державного бюджету з метою фінансування державних витрат.

Найвищої ефективності в адмініструванні ПДВ, на нашу думку, можна досягти при створенні державою таких економічних умов, коли вітчизняний платник буде зацікавленим добровільно платити не лише ПДВ, а й інші податки, на основі стабільного і узгодженого із законодавством ЄС податкового законодавства, а також шляхом подолання корупції та зниженні податкового навантаження на платника податків.

Література

1. Жукевич О.М. Актуальні проблеми застосування ПДВ в Україні / О.М. Жукевич // Економічний простір. -2009. - № 22/2. - С. 24-31
2. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI із змінами та доповненнями. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/control/uk/taxqabase/catalog>
3. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2011 рік. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/429/130017/?fpage=2>
4. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2010 рік. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/429/130017/?fpage=2>

5. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2009 рік. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua/news/429/130017/?fpage=2>
6. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.minfin.gov.ua>.
7. Напрями та механізми підвищення фіскальної та регулятивної ефективності ПДВ. Аналітична записка / Національний інститут стратегічних досліджень при Президенті України. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/247/>.
8. Фомішин С.В. Засоби регулювання відшкодування ПДВ / С.В. Фомішин, Н.А. Вахновська // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2010. – № 7 (25). – Ч. 5. – С. 52-61.
9. Кулик П.Л. ПДВ у проекті податкового кодексу: оцінка фіскального потенціалу / П.Л. Кулик // Економічні науки. Серія «Облік і фінанси». – 2010. – № 7 (25). – Ч. 4. – С. 53-58.
10. ДПСУ розраховує повністю ліквідувати заборгованість із ПДВ у 2012 році: матеріали УНІАН. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.net/ukr/detail/122702>
11. Про затвердження Порядку визначення відповідності платника податку критеріям, які дають право на отримання автоматичного бюджетного відшкодування податку на додану вартість: Наказ ДПАУ №42 від 25.01.2011р. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/gna/1590-42.html>

УДК 339.732

Матлага Л.О.,
викладач-стажист кафедри банківської справи
Тернопільський національний економічний університет

ОСОБЛИВОСТІ РЕГУЛЮВАННЯ ДОСТАТНОСТІ КАПІТАЛУ БАНКУ ЯК ОСНОВИ СТАБІЛЬНОГО РОЗВИТКУ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Світова економіка знову опинилася у стані серйозних потрясінь: боргова криза у світі зростає, охоплюючи все більшу кількість країн, поширюються песимістичні настрої на міжбанківському ринку, продовжується падіння фондових індексів, і відбувається широкомасштабне поширення ризиків. Ринок не реагує на запропоновані заходи, що використовуються для боротьби з кризою. Регулятори країн, що розвиваються, в поточному кварталі були змушені змінити курс макропруденційної політики на стримування відтоку капіталу і стимулювання кредитування, і навіть відмовитися від низки обмежувальних заходів, введених раніше в цьому році.

Показник достатності капіталу є ключовим індикатором фінансово стану комерційного банку. Достатній обсяг капіталу визначає ступінь фінансової стійкості банку, саме тому він є тим елементом ресурсної політики банку, яка покликана покрити ризики, які виникають у процесі діяльності кредитної організації. Слідуючи даній логіці, можемо стверджувати, що чим ширше коло операцій проводить банк, тим більший у нього обсяг вкладень, тим більші втрати він може понести і тим вищим рівнем достатності капіталу він повинен володіти для забезпечення стабільності та ліквідності в процесі діяльності. Для вітчизняної банківської системи, яка в період загострення кризових явищ відчула суттєву нестачу капіталу і в сучасних умовах рівень якого не є достатнім, дана проблема має надзвичайно важливе значення.

Світові процеси, які відбуваються в банківському бізнесі в сучасних умовах, а також суттєві зміни умов функціонування банківських установ призвели до необхідності нарощування банками власного капіталу, що забезпечить їх стійкість, платоспроможність та надійність в сучасних умовах розвитку економіки.

Аналіз останніх джерел досліджень і публікацій. Проблема капіталізації банків України, управління та формування його оптимального обсягу, а також можливі шляхи збільшення капіталу банками України висвітлені в наукових працях А.Герасимовича, О.Дзюблюка, Н.Думаса, А.Косого, О.Лаврушина, І.Ларионові, А. Мороза, Л.Примостки, Роуза Пітера та інших.

Однак, незважаючи на значні результати наукових досліджень, не вирішеними залишаються питання щодо вибору джерел нарощування власного капіталу банків та участі держави в рекапіталізації проблемних банків.